

RECENZJA

pracy doktorskiej Jeleny Jegorowej

«EKWIWALENCJA PRZEKŁADOWA ROSYJSKICH ZWIĄZKÓW
WIELOWYRAZOWYCH W POLSKICH I UKRAIŃSKICH TEKSTACH MEDIALNYCH»
(Gdańsk 2022 – 237 s.)

Recenzowana praca mgr Jeleny Jegorowej *Ekwiwalencja przekładowa rosyjskich związków wielowyrzowych w polskich i ukraińskich tekstach medialnych* sytuuje się w nurcie sławistycznych badań leksykograficznych. O oryginalności pracy świadczy podejmowana problematyka ekwiwalencji przekładowej – tekstowej i słownikowej – w zakresie związków wielowyrzowych (frazemów). Podstawę materiałową pracy stanowią jednostki frazematyczne wyekscerpowane z rosyjskich tekstów medialnych i ich odpowiedniki przekładowe w języku ukraińskim oraz polskim. Temat rozprawy w pełni odpowiada zawartości merytorycznej pracy. Wyznaczonemu przez Autorkę celowi i realizacji zadań szczegółowych odpowiada przyjęta metodologia oraz ogólna konstrukcja pracy. Podkreślić należy bardzo dobrą kompozycję pracy, przemyślany dobór i układ materiału oraz podejmowanych problemów, przejrzystość pracy oraz staranną egzemplifikację danych materiałowych.

Prezentując szerokie rozumienie frazeologii, mgr J. Jegorowa bada relacje ekwiwalencji w zakresie nowych struktur wielowyrzowych, które charakteryzują się pewną stabilnością i powtarzalnością w wypowiedziach medialnych, mają więc charakter stałych połączeń wyrazowych i nie stanowią dowolnych kombinacji wyrazów. Te tak zwane jednostki frazematyczne są odtwarzane przez native speakerów jako gotowe zwroty wykorzystywane w określonych sytuacjach komunikacyjnych. Charakteryzuje je (względna) stałość komponentów, odniesienie do konkretnego pojęcia oraz duża częstotliwość użycia w określonej sytuacji komunikacyjnej, a co za tym idzie – powtarzalność i odtwarzalność w gotowej formie. Aktualnie ze względu na różnorodność i powszechność takich jednostek trudno jest określić je jednym terminem, dlatego uważam, że Autorka pracy właściwie łączy te nazwy złożone, klisze publicystyczne, standardowe zwroty pojawiające się w komunikacji codziennej w jeden zbiór związków wielowyrzowych.

Ważnym osiągnięciem pracy jest stworzenie korpusu jednostek wielowyrzowych, na który składa się około 500 jednostek języka rosyjskiego i ich odpowiedników przekładowych w języku ukraińskim i polskim, wyekscerpowanych z tekstów medialnych z lat 2005-2021 i rekomendowanych przez Autorkę do włączenia do nowych słowników tłumaczeniowych w obrębie wskazanych języków. Jednostki te na potrzeby analizy są podzielone na trzy grupy: jednostki wielowyrzowe występujące w sferze medialnej (*личностный рост, целевая*

аудитория, двойные стандарты), jednostki wielowyrazowe używane w komunikacji zawodowej (*пищевая добавка, дебиторская задолженность, состав преступления, прибавочная стоимость*), oraz struktury wielowyrazowe, które pojawiają się w komunikowaniu codziennym (*пополнить счёт, горящая путёвка, следить за собой, правильное питание*). Badaczka szczegółowo przedstawia je (w ramach każdej z grup) pod kątem funkcjonowania w kontekście, właściwości semantycznych i stylistycznych, zakresu łączliwości, częstości użycia, relacji synonimicznych i antonimicznych.

Recenzowana praca jest ciekawa nie tylko ze względu na wybór przedmiotu badań, lecz również ze względu źródła, które były podstawą ustalenia równoważności przekładowej w zakresie relacji rosyjsko-ukraińsko-polskich. Są to najnowsze słowniki jednojęzyczne poszczególnych języków oraz słowniki przekładowe rosyjsko-ukraińskie i rosyjsko-polskie, paralelne (równoległe) teksty medialne, dane z korpusów poszczególnych języków narodowych oraz wyszukiwarek Yandex i Google. W ten sposób dysertacja zyskuje znaczenie zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym – wyniki badań mogą bowiem być wykorzystane przy opracowywaniu słowników przekładowych, w teorii i praktyce przekładu oraz mogą być przydatne w praktyce nauczania i opracowywania podręczników języka rosyjskiego jako obcego.

Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, streszczenia w języku polskim i angielskim, bibliografii oraz dwóch załączników.

Pierwszy rozdział „Zagadnienia ogólne teorii frazeologii” poświęcony jest opisowi współczesnych koncepcji frazeologicznych w rosyjskiej (В.В.Виноградов, И.А.Мельчук, В.Л.Архангельский, А.М.Бабкин, А.И.Молотков, Н.М.Шанский, Б.А.Ларин, В.Н.Телия, Н.Н.Амосова, И.Е.Аничков, А.Н.Баранов, Д.О.Добровольский i inni), w ukraińskiej (М.Кочерган, І.Ющук, В.Ужченко, М.Алексеенко, В.Білоноженко i inni) oraz w polskiej (S.Skorupka, A.Lewicki, M.Grochowski, P.Müldner-Nieckowski, W.Chlebda i inni) tradycji językoznawczej. Autorka podejmuje w nim również problemy terminologiczne w obrębie struktur wielowyrazowych (idiom, przysłowia, słowa skrzydlate, aforyzmy, motto i slogany, klisze, pragmatem, szablon, sztamper, ideologem, kolokacje, frazemy itp.). Rozważając problemy typologii stałych związków wielowyrazowych we współczesnym językoznawstwie, mgr J.Jegorowa – zgodnie z propozycją terminologiczną L.N.Jordanskiej, I.A.Mielczuka i W.Chlebdy – właściwie uznaje za celowe użycie terminu *frazem* jako najszerzej możliwości ujęcia tak różnorodnych w swej istocie stałych połączeń wielowyrazowych.

Na podstawie omawianych w pracy uogólnień teoretycznych literatury lingwistycznej udało się Autorce zbudować spójny system pojęć i terminów frazeologicznych: przysłowia i powiedzenia zaliczane są do klasy przysłów; terminy aforyzmy, skrzydlate słowa, wyrażenia, frazy są uważane za równoważne; maksymy są uznawane za odmiany aforyzmów; motta, hasła i

slogany są traktowane jako osobna kategoria; terminy, klisze sytuacyjne i klisze mowy są uważane za równoważne, włączając formuły etykiety, pragmatemy, komunikaty informacyjne itp.; terminy klisze językowe i kolokacje są używane zamiennie; wyróżnione są także kolokacje dyskursywne (klisze językowe) występujące w stylu naukowym, urzędowym, publicystycznym i potocznym.

Rozdział drugi „Wielowyrzowe jednostki języka rosyjskiego jako przedmiot leksykografii” szczegółowo przedstawia problem reprezentacji jednostek wielowyrzowych w słownikach jednojęzycznych i przekładowych (dwujęzycznych) języka rosyjskiego, ukraińskiego i polskiego oraz główne współczesne opracowania leksykograficzne, w których podobne jednostki są rejestrowane.

Szczegółowa analiza zawiera omówienie 30 jednostek – połączeń wielowyrzowych języka rosyjskiego (wraz z ich odpowiednikami w języku ukraińskim i polskim), które oznaczają jedno pojęcie i które można odnieść do klasy kolokacji. Za wartościowy aspekt pracy uznaję analizę statystyczną reprezentacji jednostek wielowyrzowych w wykorzystywanych źródłach leksykograficznych: pod względem ilościowym są one najszerszej reprezentowane w ogólnych słownikach jednojęzycznych – od 73% do 83%, w słownikach dwujęzycznych zaś – od 43 % do 83% jednostek korpusu kontrolnego. Niską częstotliwość odtwarzanych związków wielowyrzowych w jednojęzycznych słownikach frazeologicznych (od 3% do 13%) zdaniem Autorki można tłumaczyć tradycją wąskiego rozumienia frazeologii przez autorów tych źródeł leksykograficznych. W dwujęzycznych słownikach frazeologicznych opisywane jednostki występują w większym zakresie (od 13% do 30%), co zdaniem Badaczki zasługuje na uwagę jako kolejne potwierdzenie statusu ustalonej jednostki tłumaczeniowej.

W **rozdziale trzecim** „W poszukiwaniu rosyjsko-polskich i rosyjsko-ukraińskich par odpowiedników wielowyrzowych jednostek językowych” na obszernym materiale przedstawiono dogłębną analizę wyekscerpowanego materiału języka rosyjskiego, ukraińskiego i polskiego z punktu widzenia ich równoważności przekładowej. Jednostki wielowyrzowe są tu rozpatrywane w trzech grupach semantyczno-stylistycznych: kolejno w sferze komunikacji medialnej, zawodowej i codziennej. Należy podkreślić, że w pracy porównywane są różne możliwe wersje odpowiedników przekładowych z uwzględnieniem ich cech semantycznych, gramatycznych, stylistycznych i pragmatycznych, co zwiększa obiektywizm badawczy i szczegółowość dokonywanej analizy.

Na przykładzie połączeń wielowyrzowych z leksemem *ycnex* (ukr. *ycnix*, pol. *sukces*) jako głównym komponentem Autorka wykazuje nie tylko o wzrost częstotliwości i poszerzenie zakresu ich użycia, ale także zmiany w zakresie łączliwości, wskazując na przesunięcia w strukturze semantycznej (ros. *стратегия успеха, стремление к успеху, нацеленность на успех, люди успеха, фактор успеха*; ukr. *стратегія успіху, прагнення до успіху, націленість на успіх*,

люди успеха, фактор успеха; pol. *strategia sukcesu, dążenie do sukcesu, ukierunkowanie na sukces, ludzie sukcesu, czynnik sukcesu*), co świadczy o radykalnych zmianach w świadomości i mentalności rodzimych użytkowników poszczególnych języków słowiańskich. Autorka wyróżnia przy tym nie tylko cechy wspólne, ale także stara się uwypuklić różnice wynikające ze specyfiki językowej, co przejawia się m.in. w użyciu związków wielowyrazowych o charakterze artybutywnym w języku rosyjskim i ukraińskim (ros. *успешный человек, успешная женщина*; ukr. *успішна людина, успішна жінка*) w przeciwieństwie do ich odpowiedników w języku polskim (pol. *człowiek sukcesu, kobieta sukcesu*).

Niewątpliwym atutem pracy jest sformułowanie przez Badaczkę kilku istotnych cech przekładowych, które w przyszłości nie tylko usprawnią praktykę tłumaczeniową, ale mogą także wpłynąć na zawartość wielu prac leksykograficznych (w pozytywnym kierunku). Na przykład:

1. Wartościową metodą analizy odpowiedników przekładowych jest częste odwoływanie się do tłumaczonych tekstów – do kontekstu, który umożliwił w szczególności ustalenie takich par ekwiwalentów, jak ros. *поющие в терновнике* — ukr. *ті, що співають у терні*; ros. *административный восторг* — pol. *urojenie administracyjne*.

2. Szczególniej uwagi wymagały poszukiwania polskich odpowiedników w zakresie dyskursu medialnego (przede wszystkim w publicystyce) dla sformułowań typu *лица кавказской национальности, силовое решение, административный ресурс, адресная помощь, праздник жизни, всё в шоколаде, озвучить проблему*. Jeżeli przekazanie sensu takich zwrotów w języku ukraińskim nie sprawia trudności (por. ukr. *особи кавказької національності, силове рішення, адміністративний ресурс, адресна допомога, свято життя, все у шоколаді, озвучити проблему*), to w języku polskim, zdaniem Autorki, możliwe jest jedynie tłumaczenie opisowe lub przybliżone z wykorzystaniem komentarzy.

3. Badane jednostki wielowyrazowe należące do dyskursu zawodowego wykazały, że ustalenie odpowiedników jednostek terminologicznych wymaga od tłumacza nie tylko znajomości tematyki, ale również wielu czynników pozajęzykowych, co Autorka przedstawia na wybranych przykładach (zob. *дебиторская задолженность* — *należność*, *кредиторская задолженность* — *zobowiązania*, *состав преступления* — *ustawowe znamiona przestępstwa*, *добавленная стоимость* — *wartość dodana*, *прибавочная стоимость* — *wartość dodatkowa*, *правоохранительные органы* — *organy ochrony prawnej*).

4. Idea ekwiwalencji (równoważności) przekładowej jednostek oznaczających ten sam przedmiot rzeczywistości i używanych w podobnych sytuacjach komunikacyjnych (pozajęzykowych) została potwierdzona także w analizie struktur wielowyrazowych pojawiających się w sferze komunikacji codziennej. Odwołując się do tekstów paralelnych, Badaczka uzyskała takie odpowiedniki, które obecnie nie są odnotowywane przez słowniki

przekładowe, jak np. *пополнить счёт* — *поповнити рахунок* — *doładować konto*, *кружки по интересам* — *гуртки за інтересами* — *koła zainteresowań*, *заниматься собой* — *piękować się pro se* — *zajmować się sobą*, *брак по любви* — *шлюб з кохання* — *małżeństwo z miłości*, *брак по расчёту* — *шлюб з розрахунку* — *małżeństwo z rozsądku*, *бегущая строка* — *рухомий рядок* — *richoty napis*, *горячая путёвка* — *гаряча путівка* — *wycieczka last minute*.

5. Na uwagę zasługuje oryginalne spostrzeżenie Autorki i wykazanie wpływu systemu danego języka na plan wyrażenia badanych jednostek, co przejawia się w stosowaniu przymiotnika w stałych związkach wyrazowych języka ukraińskiego, w przeciwieństwie do zwrotów rosyjskich i polskich z imiesłowem przymiotnikowym czynnym, na przykład: *моющие средства* — *мийні засоби* — *środki czyszczące*, *регенерирующее действие* — *регенерувальна дія* — *działanie regenerujące*, *увлажняющий эффект* — *зволожувальний ефект* — *efekt nawilżający*, *обезболивающее средство* — *знеболювальний засіб* — *środek przeciwbólowy*, *укрепляющий шампунь* — *zmіцнювальний шампунь* — *szampon wzmacniający*, *согревающий напиток* — *zigrівальний напій* — *parój rozgrzewający*.

Kolejnym ważnym elementem pracy i twórczym wkładem w opracowanie problemu ekwiwalencji przekładowej jest aneks, w którym w postaci wykazu zostały ujęte odpowiedniki tłumaczeniowe nowych jednostek wielowyrzowych (zob. **Załącznik 1**) zalecane do wykorzystania w słownikach.

Rozdział czwarty „Frazeodydaktyka jako integralna część metodyki nauczania języków obcych” poświęcony jest badaniu stałych związków wielowyrzowych w aspekcie nauczania języka ojczystego i/lub obcego, w szczególności frazeodydaktyki – odrębnej dyscypliny językoznawczej, która powstała na pograniczu frazeologii i dydaktyki języków obcych. Rozdział ten zawiera omówienie genezy, zasad i celów frazeodydaktyki (A. Schultz, P. Kühn, H.-G. Luger, I. Targońska, M. Sułkowska, K. Giel, K. Shafranets, Т.Н.Федуленкова, Е.А.Демидкина i inni). Jak podkreśla Autorka recenzowanej pracy, pojawienie się dydaktyki frazeologicznej świadczy o wzroście znaczenia połączeń wyrazowych różnego typu w kształtowaniu kompetencji językowej. Potrzebę włączenia frazeologii do programów specjalności filologicznych potwierdza wielu badaczy. Ze względu na problem braku odrębnych zajęć poświęconych frazeologii w programach na kierunkach filologicznych, a także brak odpowiednich materiałów metodycznych, Doktorantka opracowała 9 ćwiczeń mających na celu rozwijanie kompetencji frazeologicznej w procesie nauczania języka rosyjskiego jako obcego (zob. **Załącznik 2**).

Podzielając punkt widzenia badaczy frazeodydaktyki, mgr J.Jegorowa dochodzi do ważnego wniosku o charakterze metodologicznym, zgodnie z którym wskazane jest wprowadzenie do procesu edukacyjnego klasycznych jednostek frazeologicznych, idiomów na poziomie B1-B2, natomiast kolokacje, różne rodzaje klisz sytuacyjnych i tzw. pragmatycznych jednostek

frazeologicznych powinny być wykorzystywane na zajęciach już na poziomie A1-A2 z ich obligatoryjnym przyswajaniem przez uczniów.

Zakończenie zawiera podsumowanie wyników przeprowadzonych badań oraz uzasadnienie tezy, że stałe związki wielowyrazowe, które nie są klasyfikowane jako idiomy klasyczne, powinny zostać uznane za odrębne jednostki i traktowane jako przedmiot badań przekładoznawstwa, leksykografii oraz frazeodydaktyki.

Ważnym atutem i twórczym aspektem pracy jest również fakt, że recenzowana rozprawa otwiera nowe perspektywy badań w zakresie szeroko rozumianej frazeologii i frazeodydaktyki. Autorka zwraca bowiem uwagę na następujące problemy, którym warto się przyjrzeć w dalszej pracy naukowej, metodologicznej i leksykograficznej:

- poszukiwanie sposobów przekazywania potocznych jednostek wielowyrazowych w języku polskim (*дико извиняться, выносить мозг, выпасть в осадок, упасть ниже плинтуса, кинуть на деньги*);

- opracowanie korpusu klisz publicystycznych wraz z proponowanym opisowym sposobem ich tłumaczenia na język polski (*лица кавказской национальности, силовое решение, административный ресурс, адресная помощь, праздник жизни, всё в шоколаде, озвучить проблему*);

- opis kompetencji frazeologicznych, stworzenie minimum frazeologicznego dla każdego poziomu opanowania języka rosyjskiego jako obcego.

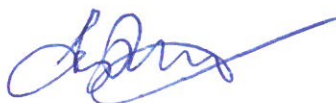
Pomimo analizy semantycznej, stylistycznej, leksykograficznej, pozajęzykowej itp. na opisane jednostki, w pracy jednak zabrakło krótkiego opisu gramatycznego związków wielowyrazowych. Byłoby pożądane, aby w pracy nad analizą klasyfikacyjną stałych związków wyrazowych analiza została uzupełniona o charakterystykę według przynależności do części mowy oraz aspekty słowotwórcze; uwaga ta dotyczy na przykład zwrotów z czasownikiem w bezokoliczniku (*выйти замуж, потерпеть поражение, поддаваться искушению, добиться успеха* etc.) lub zwrotów z przymiotnikami/imiesłowami w roli przydawki (*дебиторская задолженность, транспортное средство, прибавочная стоимость, омолаживающий массаж* etc.) itp.

Chciałbym zaproponować (doradzić) mgr J.Jegorowej stworzenie nowego opracowania leksykograficznego – obszernego rosyjsko-ukraińsko-polskiego słownika związków wielowyrazowych w sferze komunikacji medialnej, zawodowej i codziennej. Biorąc pod uwagę znaczenie stworzenia trójjęzycznego słownika jednostek wielowyrazowych, zakładam, że tłumacze i metodolodzy byliby zainteresowani ideograficznym (tezaurusowym) opisem materiału. Do wybranej przez Badaczkę metody doboru stałych struktur wielowyrazowych obejmujących trzy obszary komunikacji (sfera medialna, komunikacja zawodowa i codzienna) można by dodać

tematyczny dobór haseł słownikowych, co pozwoliłoby zarówno użytkownikowi, jak i naukowcom dokonać pewnych uogólnień, znaleźć wzorce gramatyczne w zakresie tworzenia terminów i kombinacji słów, a także ustalić optymalne rozwiązania tłumaczeniowe.

Podsumowując: z pełnym przekonaniem uznaję, że przedłożona do oceny praca doktorska mgr Jeleny Jegorowej zasługuje na wysoką ocenę. Oceniam ją pozytywnie, uznając za aktualne, merytorycznie wartościowe, metodologicznie poprawne opracowanie ważnego problemu słowiańskiej frazeografii przekładowej. Rozprawa spełnia ustawowe wymogi stawiane pracom doktorskim i wobec powyżej przedstawionej pozytywnej jej oceny wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kierownik Pracowni Badań Leksykograficznych
Katedry Rusycystyki Wydziału Lingwistyki Stosowanej
Uniwersytetu Warszawskiego

dr hab. Volodymyr Dubichynskyi

19.07.2022